

Світлана ШЕВЧЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УГОРСЬКИХ, МОЛДОВСЬКИХ І РУМУНСЬКИХ ШКІЛ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (1991–2010-й рр. ХХ ст.)

Постановка проблеми. Етнокультурний розвиток є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави, яка в умовах незалежної України відкриває нові перспективи для відродження етнічних спільнот, самобутнього національного життя й набуває особливого значення в контексті становлення громадянського суспільства. Ратифікація Рамкової конвенції про захист національних меншин, приєднання до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин й інших міжнародно-правових документів зумовили потреби в перегляді українського законодавства у сфері національних меншин. Національні меншини, за наявності культурних і побутових відмінностей, різних форм ментальності в своєму взаємозв'язку набувають системної єдності, трансформуючись у певну організаційну цілісність України. Створення української ідентичності серед інших етнічних спільнот країни активізує прагнення зберігати власну мову, культуру, релігію та гарантує всім народам і національним групам право вільно користуватися рідною мовою в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту.

Становлення й розвиток шкіл національних меншин пов'язані з національною політикою країни яка сприяє подальшому розвитку всіх етнічних спільнот. Міністерство освіти і науки України здійснює захист мови й культури національних меншин, зокрема Закон України «Про освіту» (1991) на державному рівні задекларував принципи індивідуалізації та диференціації навчально-виховного процесу, а «Колегія Міністерства освіти УРСР відповідно до Декларації про державний суверенітет України на основі аналізу стану загальноосвітньої школи, досвіду її розвитку в інших республіках і державах схвалила 12 вересня 1991 р. Концепцію середньої загальноосвітньої школи в Україні, яка визначила основні завдання й перспективи розвитку школи, напрями духовного та національного її відродження, серед яких – індивідуалізація і диференціація навчально-виховного процесу, – з опертям на національні традиції» [1, с. 75]. Головними напрямками відродження шкіл національних меншин є реалізація в навчально-виховному процесі школярів ідеї народності через засвоєння та розвиток традицій національних культур інших народів, які проживають в Україні. «Україна підтримує – в загальнодержавному масштабі – національну школу росіян, євреїв, білорусів, в обласних масштабах школи румунів і молдован, поляків, болгар, угорців, німців, греків, кримських татар, гагаузів, караїмів, словаків та інших народів» [3, с. 22]. Глобальні процеси актуалізували проблеми захисту культурної спадщини народів, встановлення взаєморозуміння між представниками різних народів і підвищення якості мовної освіти.

Результати теоретичного дослідження. Багатомовність як категорія міждисциплінарного знання досліджувалася з різних позицій: психологічних (Л. Виготський, А. Леонтьєв), лінгвістичних (Л. Завадський, Л. Щерба та ін.), філософських (Т. Гобс, Т. Кузнецов). Окремі її сюжети розглядалися в роботах соціологів, педагогів: М. Шульги, В. Свтуха, Т. Рудницької та ін. В дослідженнях В. Трощинського, І. Кураса, О. Майбороди присвяченим теоретичним проблемам етнонаціональної політики, історії етносів, лише фрагментарно аналізувалися питання освіти та її регіональні особливості.

Мета статті. Аналіз розвитку угорських, молдовських і румунських шкіл в умовах незалежної України як відображення зовнішньої диференціації в організації шкільної освіти в 1991-х–2010-х рр. XX ст.

Аналіз результатів дослідження. У 1991–2010-х рр. функціонувала досить розгалужена мережа загальноосвітніх закладів освіти: (російські, єврейські, польські, молдавські, угорські, румунські; двомовні, тримовні (українсько-румунські і українсько-російсько-румунські; румунські гімназії; недільні школи та ін.) з рідною мовою навчання або вивченням рідної мови I, I–II, I–III ступенів [20, арк. 16]. Розвиток угорських, молдовських і румунських шкіл відбувався в період змін в суспільному житті країни, а саме: оновлення змісту програм, підручників, навчальних планів відповідно до оформлення їх національними особливостями життя й побуту народів України. «Відродження освіти національних меншин в Україні розпочалося після проголошення державного суверенітету та зі здобуттям незалежності України. Це був новий етап культурно-освітнього розвитку національних меншин в Україні» [3, с. 22].

В Україні забезпечувалося право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою різних груп населення [10, с. 1]. «Мова – одна з вагомих ознак національної та культурної ідентичності, і збереження мови, її вивчення, підтримка та розвиток є підтримкою своєї етнокультури, своєї самобутності у світі. Законодавство України гарантує представникам національних меншин право на навчання рідною мовою та/або вивчення рідної мови, рівні можливості для доступу до освіти. Право мовного вибору у навчальному процесі мають батьки та їхні діти» [13, с. 112].

Навчальні заклади формувалися відповідно до освітніх запитів етноменшин, національного складу регіону, а на вибір мови впливали компактність чи розпорошеність населення. Можливості вивчення рідної мови реалізувалися у різних формах:

- дошкільні навчальні заклади (вивчення рідної мови);
- одномовні школи, у яких мова національної меншини була основною мовою викладання, а державна та іноземна мова – окремими навчальними предметами;
- українські школи, у яких мова національної меншини та іноземна мова були окремими навчальними предметами;
- двомовні і тримовні школи (класи з різними мовами викладання);
- факультативне вивчення мови національної меншини як окремого предмету в школах з українською мовою навчання;
- недільні школи, мовні курси та факультативне вивчення рідної мови при культурних центрах;
- представники національних меншин мали можливість навчатися у школах, у яких мова навчання – державна мова, а мова меншини зовсім не вивчалася [13, с. 112].

Зміст навчально-виховного процесу у школах усіх типів був єдиним і спрямований на національну свідомість українського народу й на культуру народів, які проживали на Україні. Національний компонент змісту освіти включав знання з рідної мови й літератури, історії свого народу, його традицій, звичаїв, ідеалів, культуру й побут інших народів. Ці знання розкривалися як в обов'язкових навчальних предметах, так і в предметах за вибором учнів, факультативів та курсах. Національне самовизначення школи відображало національні елементи у її виховній діяльності, відбувалося відродження краєзнавчої роботи, збереженні й охороні святинь свого народу, пам'ятників історії, культури й до засвоєння традиційних ремесел і народних промислів.

Основним документом, який регулював навчально-виховний процес, був навчальний план, що складався на основі розроблених Міністерством освіти базових навчальних планів. Навчальний процес у загальноосвітніх навчальних закладах здійснювався за типовими навчальними планами. Відповідно до них мова і література етноменшин вивчалися як обов'язкові предмети, на які відводилася певна кількість годин на тиждень [3, с. 20]. На відміну від минулих років (1988/89 н. р.), у навчальних планах на 1990/91 н. р. введено курси «Народознавство», «Рідний край», «Етнографія та фольклор України», «Історія України» і «Географія України» й факультативи «Рідний край», «Культура та мистецтво України». У V варіативній частині Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів із різними мовами навчання на 1990/91 н. р. було

Education and Training / Edukacja i Szkolenia

передбачено вивчення мов національних меншин як предмету, так і факультативно [16, с. 103]. Бувало відкривалися приватні школи чи гімназії (фінансування відбувалося за рахунок зацікавлених держав: Угорщини, Молдови й Румунії). У цілому по Україні було організовано понад 700 факультативних груп для вивчення мов національних меншин [7, с. 57]. За допомогою факультативів зверталася увага на основи національної самосвідомості, прищеплювалася любов до рідної мови, повага до свого народу, його історії й культури тощо.

Активну роботу, спрямовану на розвиток освіти національних меншин проводило Міністерство освіти України. Проблеми освіти національних меншин знаходилися в центрі уваги Академії педагогічних наук України і зокрема Науково-дослідного інституту педагогіки [3, с. 24]. Основною метою якої було забезпечення конституційних прав громадян на навчання рідною мовою, а саме: «Про створення умов для відкриття в регіонах України шкіл їх рідними мовами та двома мовами навчання», що врегульовувало наповнюваність класів шкіл національних меншин, у тому числі з двома й трьома мовами навчання. У містах для створення таких класів достатньо було і 8 учнів, на селі – навіть 2-3 учнів [12, с. 8]. Місцеві органи виконавчої влади формували мережу навчально-виховних закладів відповідно до соціально-економічних, етнічних і культурно-освітніх потреб.

Відбувалося відродження шкіл етноменшин, а система освіти ставала мовно різнобічнішою. Якщо в 1991 р. працювали заклади освіти з російською, єврейською, польською, молдавською, угорською мовами, то в 1996 р. вже діяли заклади з вивченням або навчанням болгарською, єврейською, кримськотатарською, молдовською, німецькою, польською, румунською й угорською. Для порівняння наводимо відомості «про школи, мови навчання і учнівські контингенти України в другій половині 80-х років» [3, с. 20]. Так, у 1987/88 н. р. в школах України навчалася 216,7 тис. учнів російською, 19,2 – польською, 17,3 – угорською і 5,4 – молдавською мовами; діяло понад 500 шкіл з двома чи трьома мовами навчання, а також 981 – двомовні (російсько-українські школи) [4, с. 66]. У таблиці подана кількість шкіл та учнів у 1985/86 н. р. та 1989/90 н. р.

Таблиця 1

Мова навчання	1985/86 н. р.				1989/90 н. р.			
	Кількість шкіл (проц.)		Кількість учнів (проц.)		Кількість шкіл (проц.)		Кількість учнів (проц.)	
Українська	15207	74,7	3,1 млн	46,9	15213	73,6	3,1 млн	45,6
Російська	4445	21,8	3,0	46,4	4631	22,4	3,2	47,0
Молдавська	110	0,5	31 тис.	0,5	108	0,5	33 тис.	0,5
Угорська	55	0,3	10 тис.	0,2	55	0,2	11 тис.	0,1
Польська	2	0,01	0,3 тис.	0,0004	2	0,01	0,3 тис.	0,004

Розглянемо зміни в мережі загальноосвітніх навчальних закладів за мовами навчання в 1990-х-2000-х рр. [18, с. 338].

Таблиця 2

Рік	Шкіл усього	Українська	Російська	Румунська	Угорська	Молдавська	Польська	Кримсько-татарська
1992	21 044	15 538	3364	97	59	13	3	0
1996	21 328	15893	2940	104	64	2	3	2
2000	21 258	16 532	2215	97	68	9	3	10
2001	21 226	16 757	1935	92	68	9	3	11
2006	20 601	16 924	1345	96	70	5	4	14

У 1997 р. нараховувалося 2,3 тис. навчальних закладів з кількома мовами навчання: 2391 – українсько-російських, 28 – українсько-угорських, 7 – українсько-румунських, 9 – російсько-румунських, 1 – російсько-угорська та ін. [20, арк. 16]. З них 97 % з українсько-російським викладанням; близько 30 шкіл з угорською мовою (викладання здійснювалося рідною, двома і трьома мовами навчання (1997) [19, арк. 120]. Проте функціонували заклади, в яких навчання проводилося з паралельним використанням угорської, польської, болгарської та словацької мов. Мову етнотеншин як окремий предмет вивчали 55,5 тис. школярів (угорську, молдовську, румунську та ін.) [11, с. 100]. У 2000 р. було 65 загальноосвітніх навчальних закладів [3, с. 3].

У 1999/2000 н. р. в Україні діяло 2,5 тис. шкіл з російською мовою навчання, 99 – румунською, 70 – угорською, 11 – молдовською та ін.; 2363 школи з кількома мовами навчання, зокрема навчалися: румунською – 27478, угорською – 21267, молдовською – 7243, польською – 1169 учнів; 76 недільних шкіл в яких навчалося близько 8,5 тис. дітей [17, с. 134].

«Два мільйони дітей навчаються в Україні мовами національних меншин. Україна є однією з небагатьох держав, де представникам нацменшин надано можливість здобувати повну середню освіту з усіх предметів рідною мовою. За даними Міністерства освіти і науки, нині у державі діють 1880 шкіл з російською мовою навчання, 94 – румунською, 69 – угорською, 9 – молдовською та ін., а також 2242 школи з двома і більше мовами викладання» [10, с. 1]. Розглянемо розподіл учнів України за класами, за мовами навчання на 2003/2004 н. р. [13, с. 115].

Таблиця 3

	українська		російська		молдовська		Кримськотатарська	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Всього класів	4379675	75,05	1394331	23,89	6508	0,11	5945	0,10
1	368735	81,04	80882	17,78	488	0,11	558	0,12
2	392846	79,95	92701	18,87	552	0,11	651	0,13
3	453406	78,26	119500	20,63	591	0,10	744	0,13
4	271527	86,30	38446	12,22	648	0,21	129	0,04
5	420347	76,21	122277	22,17	716	0,13	512	0,09
6	429007	75,73	131909	23,28	707	0,12	472	0,08
7	444108	74,09	149241	24,90	583	0,10	533	0,09
8	474904	72,81	170605	26,16	671	0,10	568	0,09
9	463559	69,23	199781	29,83	633	0,09	617	0,09
10	335996	69,25	144640	29,81	445	0,09	661	0,14
11	322431	68,51	144219	30,64	474	0,10	500	0,11
12	109	29,22	130	34,85	0	0	0	0,00

Продовження табл. 3 розподілу учнів України за класами за мовами навчання (2003/2004 н. р.) [13, с. 115].

	угорська		польська		румунська		словацька		Болгарська	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Всього класів	20229	0,35	1404	0,02	27471	0,47	97	0,00	120	0,00
1	1693	0,37	138	0,03	2466	0,54	8	0,00	34	0,01
2	1914	0,39	133	0,03	2539	0,52	12	0,00	37	0,01
3	1882	0,32	152	0,03	3057	0,53	13	0,00	0	0,00
4	1947	0,62	112	0,04	1822	0,58	14	0,00	0	0,00
5	1992	0,36	167	0,03	2812	0,51	14	0,00	10	0,00
6	2029	0,36	151	0,03	2211	0,39	16	0,00	0	0,00
7	2031	0,34	127	0,02	2708	0,45	20	0,00	15	0,00
8	2103	0,32	160	0,02	3181	0,49	0	0,00	12	0,00
9	2044	0,31	81	0,01	2864	0,43	0	0,00	12	0,00
10	1218	0,25	96	0,02	2130	0,44	0	0,00	0	0,00
11	1242	0,26	87	0,02	1681	0,36	0	0,00	0	0,00
12	134	35,92	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00

Education and Training / Edukacja i Szkolenia

Інформацію про мови навчання та чисельність учнів у школах України у 2005/2006 н. р. подано у наступних таблицях.

Таблиця 4
Розподіл загальноосвітніх шкіл за мовами навчання у 2005/2006 н. р. (за даними Міністерства освіти і науки України) [13, с. 113].

Мова викладання	Кількість шкіл		Кількість учнів	
українська	16 924	91,68	3 603 643	86,34
російська	1 345	7,27	525 260	12,59
румунська	94	0,51	22 365	0,54
угорська	70	0,38	14 823	0,36
кримськотатарська	14	0,08	3 472	0,08
молдовська	8	0,04	3 127	0,08
польська	4	0,02	943	0,01
всього	18 459	100	4 173 633	100

Таблиця 5

Заклади, у яких навчання проводилося двома і більше мовами у 2005/2006 н. р. [13, с. 114].

Мова викладання	Кількість шкіл		Кількість учнів	
українська і російська	2032	9.865%	995 325	19.117%
українська і угорська	29	0.141%	8 846	0.170%
українська і румунська	8	0.039%	3 093	0.059%
українська і молдовська	5	0.024%	1 967	0.038%
українська і кримськотатарська	1	0.005%	603	0.012%
українська і словацька	1	0.005%	125	0.002%
російська і молдовська	2	0.010%	835	0.016%
російська і кримськотатарська	33	0.160%	9 646	0.185%
українська і болгарська	2	0.010%	560	0.011%
українська, російська, кримськотатарська	21	0.102%	8 734	0.168%
українська, російська, румунська	2	0.010%	1 312	0.025%
українська, російська, молдовська	2	0.010%	778	0.025%

На початок 2008/2009 н. р. румунською та молдовською навчалися 26427 учнів загальноосвітніх шкіл України, а угорською, кримськотатарською, польською, болгарською та німецькою мовами – всього 23966 учнів [13, с. 87]. У кінці 2008/2009 н. р. дані змінилися.

Розподіл загальноосвітніх шкіл за мовами навчання у 2008/2009 н. р. [13, с. 116].

Мова навчання	Кількість шкіл	У %
українська	16909	84,36
російська	1199	5,98
румунська	89	0,44
угорська	66	0,33
молдовська	6	0,03
кримськотатарська	15	0,07
польська	5	0,02
школи з кількома мовами навчання	1755	8,76
всього	2044	100

Розподіл загальноосвітніх шкіл за мовами навчання у 1991/2009 н. р. на території України свідчить, що кількість румунських, молдовських, румунських шкіл, з двома та трьома мовами навчання порівняно з іншими школами помітно коливалася. На кінець 2009 р. їх чисельність зменшилася. Але всім національним меншинам країни було створено необхідні умови для навчання і виховання дітей рідною мовою. Наприклад, для угорців (найбільш організованої спільноти України) на Закарпатті відкрито у ВНЗ спеціальні кафедри, де готували фахівців для відповідних закладів. Крім того, на основі угод з Міністерством освіти України з Угорщиною, Румунією та Молдовою могли підвищити свій професійний рівень викладачі усіх шкіл [13, с. 86]. Також однією з особливостей розвитку угорських, молдовських і румунських шкіл було те, що в 90-і рр. відкривалися спеціальні класи, де працювали факультативні групи рідною мовою. «У тих випадках, коли представники нацменшин не проживають компактно, для п'яти і більше дітей дозволяється відкривати в звичайних школах спецкласи» [10, с. 1]. Факультативно вивчалися: угорська, польська, румунська, молдовська, турецька, єврейська, болгарська, німецька та ін. У школах практикувалося перехідне становище від факультативного вивчення рідної мови, до введення його як навчального предмета: «Рідний край» і «Культура та мистецтво України». Читалися курси рідною мовою: «Географія України», «Етнографія та фольклор України», «Історія України» й «Народознавство» у яких зверталася увага на основи національної самосвідомості, прищеплювалася любов до рідної мови; робився акцент на національних особливостях життя і побуту, історії й культури народів України. Також практикувалося відкриття приватних, загальноосвітніх шкіл чи гімназій. Крім того, зростала освітня роль національно-культурних товариств; культурно-освітніх й виховних центрів (позашкільні навчальні заклади: недільні школи функціонували за сприяння посольств, консульств держав прабатьківщини) [2, с. 3]. Відбувалося вивчення рідної мови, літератури, історії, географії, народознавства; ознайомлення з культурною спадщиною, національними традиціями, звичаями, побутом свого народу.

Типові навчальні плани для румунських, молдовських і угорських шкіл передбачали вивчення державної, рідної, а також європейських мов. Учні румунських шкіл навчалися румунською й вивчали румунську мову, літературу, історію, культуру, звичаї, традиції свого народу й рідного краю. Поглиблено вивчали румунську словесність майже 400 учнів. За рахунок варіативної складової робочих навчальних планів з румунською мовою навчання були виділені додаткові години на вивчення румунської мови, історії румунського народу, історії та літератури рідного краю. Додатково румунські школи вивчали українську мову: «З 1-го вересня 2008 р. у загальноосвітніх закладах з навчання мовами національних меншин збільшити кількість годин на вивчення української літератури в 10-х та 11-х кл. (по 2 год. на тиждень додатково за рахунок варіативної складової навчальних планів); запровадити в 10-х кл. двомовне вивчення історії України і математики (2 год.), з 1 вересня збільшити в 2-х – 4-х кл. 1 год. на вивчення української мови (1 год.), а в 5-х кл. запровадити двомовне вивчення історії України (0,5)» [6].

Висновки. Вивчення особливостей розвитку шкіл з угорською, молдовською та румунською мовами навчання свідчить, що у навчально-виховному процесі державна освітня політика у 1991–2010-х рр. спрямовувалася на те, щоб зміст і стан роботи початкової й середньої освіти шкіл етнomenшин був спрямований на умови *відродження* їхньої культури, декларованні *рівності* здобуття знань, умінь і навичок, *гарантуванні* вільного розвитку національних мов та *створенні* відповідної ланки у ВНЗ наукових підрозділів для підготовки педагогів-фахівців шкіл національних меншин.

Список використаних джерел:

1. Березівська Л. Д. Державна політика в питанні диференціації організації та змісту шкільної освіти в Радянській Україні в період зародження демократичних змін (1985–1991) / Л. Д. Березівська // Педагогіка і психологія. – 2015. – №1 (86). – С. 75.
2. Варвинчук М. П. Етнополітична безпека в системі національної безпеки України на етапі сучасного державотворення / М. П. Варвинчук. – К., 2008. – 288 с.
3. Відродження шкіл національних меншин на Україні (із фондів музею) / За ред. А.І. Кирпач, В. В. Тригубенко, І. Г. Ліханова. – К. : Педагогічний музей України. Крижопіль друк, 1993. – 32 с.
4. Гомоннай В. В. Вирішення школою завдань по формуванню соціалістичного типу особистості школяра / Народна освіта Радянського Закарпаття. – К. – Ужгород : Рад. шк., 1988. – С. 66.
5. Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова. <http://zakon5.rada.gov.ua/>
6. Довідка щодо забезпечення прав національних спільнот на Буковині. <http://versii.cv.ua/sotsialni/rumunskiy-aspekt>
7. Зеркаль М.М. Місце і роль недільних шкіл та факультативного навчання в системі освіти етнomenшин України (1991–2011 рр.) / М. М. Зеркаль // Наук. вісник Миколаївського нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Сер. : Історичні науки. – 2012. – Вип. 3.33. – С. 54–59.
8. Зеркаль М. М. Освіта національних меншин України (1990–2000-ні рр.) / М. М. Зеркаль // Укр-й історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 121–135.
9. Зеркаль М. М. Особливості діяльності середніх навчальних закладів по задоволенню освітніх потреб етносів України (1990–2000 роки) http://www.confcontact.com/2012_11_28/5_zerkal.htm.
10. Етнонаціональна політика <https://uk.wikipedia.org>.
11. Етнонаціональні процеси в Україні. <http://pidruchniki.com/>
12. «Круглий стіл» редакції: школа національних меншин сьогодні і завтра // Відродження. – 1995. – № 1. – С. 8.
13. Мельник С. Етнічне та мовне розмаїття України. Монографія / С. Мельник, С. Черничко // Ужгород: ПоліПрінт, 2010 – 164 с.
14. Пилипенко Т. Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України (15 серпня 1992 р.) / Т. Пилипенко // Етнічний довідник. – У 3-х ч. – Ч. III. К., 1997. – 85 с.
15. Пилипенко Т. Змішана українсько-угорська комісія з питань забезпечення прав національних меншин (14 травня 1992 р.) / Т. Пилипенко // Етнічний довідник. – У 3-х ч. – Ч. III. К., 1997. – 85 с.
16. Пилипенко Т. Реалізація освітніх потреб представників національних меншин в Україні: стан, проблеми, перспективи / Т. Пилипенко // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації врахування міжнародного досвіду. – К. : УНЦ політ. дос., 2004. – 312 с.
17. Проблеми освіти та культури національних меншин <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/87/80.pdf>
18. Проблеми освітньої системи України. <https://www.google.com.ua/>
19. ЦДАВО України. Ф. 5252. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 120.
20. ЦДАВО України. Ф. 5252. – Оп. 1. – Спр. 126. – Арк. 16.

Transliteration of References:

1. Bereziv's`ka L. D. Derzhavna polity`ka v py`tanni dy`ferenciacyi organizaciyi ta zmistu shkil`noyi osvity` v Radyans`kij Ukrayini v period zarozhzhennya demokraty`chny`x zmin (1985–1991) / L. D. Bereziv's`ka // Pedagogika i psy`hologiya. . – 2015. – #1 (86). – S. 75.
2. Varvy`nchuk M. P. Etnopolity`chna bezpeka v sy`stemi nacional`noyi bezpeky` Ukrayiny` na etapi suchasnogo derzhavotvorenniya / M. P. Varvy`nchuk. – K., 2008. – 288 s.
3. Vidrozhennya shkil nacional`ny`x menshy`n na Ukrayini (iz fondiv muzeyu) / Za red. A.I. Ky`rpach, V. V. Try`gubenko, I. G. Lixanova. – K. : Pedagogichny`j muzej Ukrayiny`. Kry`zhopil` druk, 1993. – 32 s.

5. Gomonnaj V. V. Vy`rishennya shkolyu zavdan` po formuvannyu socialisty`chnogo ty`pu osoby`stosti shkolyara
6. / Narodna osvita Radyans`kogo Zakarpattya. – K. – Uzhgorod : Rad. shk., 1988. – S. 66.
7. Dogovir pro dobrosusidstvo, druzhbu i spivrobotny`cztvo mizh Ukrayinoyu ta Respublikoyu Moldova. <http://zakon5.rada.gov.ua/>
8. Dovidka shhodo zabezpechennya prav nacional`ny`x spil`not na Bukovy`ni. <http://versii.cv.ua/sotsialni/rumunskij-aspekt>
9. Zerkal` M.M. Misce i rol` nedil`ny`x shkil ta fakul`taty`vnogo navchannya v sy`stemi osvity` etnomenshy`n Ukrayiny` (1991–2011 rr.) / M. M. Zerkal` // Nauk. visny`k My`kolayivs`kogo nac. un-tu im. V. O. Suxomly`ns`kogo. Ser. : Istory`chni nauky`. – 2012. – Vy`p. 3.33. – S. 54–59.
10. Zerkal` M. M. Osvita nacional`ny`x menshy`n Ukrayiny` (1990–2000-ni rr.) / M. M. Zerkal` // Ukr-j istory`chny`j zhurnal. – 2013. – # 2. – S. 121–135.
11. Zerkal` M. M. Osobly`vosti diyal`nosti serednix navchal`ny`x zakladiv po zadovolennyu osvitnix potreb etnosiv Ukrayiny` (1990–2000 roky`) [http://www.confcontact.com/2012\\_11\\_28/5\\_zerkal.htm](http://www.confcontact.com/2012_11_28/5_zerkal.htm) Etnonacional`na polity`ka <https://uk.wikipedia.org>
12. Etnonacional`ni procesy` v Ukrayini. <http://pidruchniki.com/> «Krugly`j stil» redakciyi: shkola nacional`ny`x menshy`n s`ogodni i zavtra // Vidrodzhennya. – 1995. – # 1. – S. 8.
13. Mel`ny`k S. Etnichne ta movne rozmayittya Ukrayiny`. Monografiya / S. Mel`ny`k, S. Cherny`chko // Uzhgorod: PoliPrint, 2010 – 164 s.
14. Py`ly`penko T. Golovna specializovana redakciya literatury` movamy` nacional`ny`x menshy`n Ukrayiny` (15 serpnya 1992 r.) / T. Py`ly`penko // Etnichny`j dovidny`k. – U 3-x ch. – Ch. III. K., 1997. – 85 s.
15. Py`ly`penko T. Zmishana ukrajins`ko-ugors`ka komisiya z py`tan` zabezpechennya prav nacional`ny`x menshy`n (14 travnya 1992 r.) / T. Py`ly`penko // Etnichny`j dovidny`k. – U 3-x ch. – Ch. III. K., 1997. – 85 s.
16. Py`ly`penko T. Realizaciya osvitnix potreb predstavny`kiv nacional`ny`x menshy`n v Ukrayini: stan, problemy`, perspekty`vy` / T. Py`ly`penko // Aktual`ni py`tannya vitchy`znyanoi etnopolity`ky`: shlyaxy` modernizaciyi vrahuvannya mizhnarodnogo dosvidu. – K. : UNCz polit. dos., 2004. – 312 s.
17. Problemy` osvity` ta kul`tury` nacional`ny`x menshy`n <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/87/80.pdf>
18. Problemy` osvitn`oyi sy`stemy` Ukrayiny`. <https://www.google.com.ua/>
19. CzDAVO Ukrayiny`. F. 5252. – Op. 1. – Spr. 20. – Ark. 120.
20. CzDAVO Ukrayiny`. F. 5252. – Op. 1. – Spr. 126. – Ark. 16.

Автор

Світлана ШЕВЧЕНКО

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
відділ історії педагогіки,
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна
E-mail: shevchenko_s_n@ukr.net

Анотація

СВІТЛАНА ШЕВЧЕНКО. Особливості розвитку угорських, молдовських і румунських шкіл в умовах незалежної України як відображення зовнішньої диференціації в організації шкільної совіти (1991-2010-й рр. ХХ ст.). У статті проаналізовано організацію навчального процесу в угорських, молдовських і румунських школах у контексті диференціації загальної середньої освіти незалежної України (1991–2010-ті рр. ХХ ст.); показано розвиток мережі навчальних закладів національних меншин на території України; встановлено, що в досліджуваній період відроджувалася система освіти національних меншин; з'ясовано, що в ході реалізації урядової політики освіта національних меншин декларувалася на рівності здобуття знань, умінь і навичок, гарантуванні вільного розвитку національних мов і культур; виокремлено, що в ході реалізації урядової політики стосовно освіти угорських, молдовських і румунських загальноосвітніх шкіл особливого значення набували питання відкриття спеціальних класів для проведення факультативів та читання курсів рідними мовами.

Досліджено, що національні меншини, які проживають на території України, за наявності культурних, побутових відмінностей, різних форм ментальності у своєму взаємозв'язку набувають системної єдності, трансформуючись у певну організаційну цілісність.

Ключові слова: розвиток, угорські, молдовські, румунські школи, організація навчального процесу, навчальні плани, диференціація.

СВЕТЛАНА ШЕВЧЕНКО. Особенности развития венгерских, молдавских и румынских школ в условиях независимой Украины как отражение внешней дифференциации в организации школьного совета (1991-2010-й гг. ХХ в.). В статье проанализированы организацию учебного процесса в венгерских, молдавских и румынских школах в контексте дифференциации общего среднего образования независимой Украины (1991-2010-е гг. ХХ в.) показано развитие сети учебных заведений национальных меньшинств на территории Украины; установлено, что в исследуемый период возрождалась система образования национальных меньшинств; выяснено, что в ходе реализации правительственной политики образование национальных меньшинств декларировалась на равенстве получения знаний, умений и навыков, обеспечении свободного развития национальных языков и культур; выделены, что в ходе реализации правительственной

политики в отношении образования венгерских, молдавских и румынских общеобразовательных школ особое значение приобретали вопрос открытия специальных классов для проведения факультативов и чтение курсов родных языках.

Доказано, что национальные меньшинства, проживающие на территории Украины, при наличии культурных, бытовых различий, разных форм ментальности в своей взаимосвязи приобретают системного единства, трансформируясь в определенную организационную целостность.

Ключевые слова: развитие, венгерские, молдавские, румынские школы, организация учебного процесса, учебные планы, дифференциация.

SVITLANA SEVCHENKO. Features of the development of Hungarian, Moldovan and Romanian schools in the context of independent Ukraine as a reflection of external differentiation in the organization of school councils (1991-2010.).

The article is dedicated to the problem educational process of in schools with teaching children in their mother-tongue under differentiation of general secondary school education in independent Ukraine (1991–1997 XX cen-ry); development of is shown educational establishments system of such type on territory of Ukraine; There was set that the educational system of ethnic group found its rebirth in an investigated period; it was found out that during realization of governmental politics ethnic groups education declared the balance of knowledge and skills, free development of national languages and cultures; it highlighted that during the implementation of government policy in relation to education of the Hungarian, Romanian and Moldovan schools Of particular importance is the issue of opening special classes for electives and reading courses native languages.

It was set that under independent Ukraine (1991–1997 XX cen-ry) a government created the best facilities for mother tongue education in schools of ethnic groups, and also it was investigated, that ethnic groups which lived on territory of Ukraine in order of having cultural and common differences, and forms of mentality diversity in their correlation acquire the system unity transforming into a certain organizational cohesion.

it was des covered, that foundation and development of ethnic schools in a greed measure is related to national politics that assists their further development and functioning; so, the state assures all ethnic groups right to national and cultural autonomy, in partly the use and education in mother tongue or study of the mother tongue in state educational establishments, the creation of national cultural establishments. It was marked the actuality of the proper facilities creation in order to develop all ethnic languages and cultures, their free usage in mother tongues in all spheres of public life. There were the changes of curricula for schools with Russian, Moldavian, Hungarian languages of education highlighted and there were elective and optional courses implementation emphasized. The acted at schools of ethnic groups and at cultural societies, where the mother tongue of ethnic groups was studied; a transition from the optional study of the mother tongue to the introduction of it as educational subject and the creation of corresponding classes and schools is traced. It was set that under independent Ukraine (1991–1997 XX cen-ry) a government created the best facilities for mother tongue education in schools of ethnic groups, and also it was investigated, that ethnic groups which lived on territory of Ukraine in order of having cultural and common differences, and forms of mentality diversity in their correlation acquire the system unity transforming into a certain organizational cohesion.

Keywords: development, schools of national, organization of educational process, curricula, objects, differentiation.